

Mingyillik Rivojanish Maqsadlarini Nishonga Olamiz!

Rivojanish maqsadida global hamkorlikni shakllantirish

Ayollar va

2015

kasalliklarga qurishi kurash
kni ta'milash
qurishi kurash
Rivojanish maqsadida global hamkorlikni shakllantirish

Global Mingyillik Rivojlanish Maqsadlari

1-maqsad.

O'ta qashshoqlikka va ochlikka barham berish

2-maqsad.

Umumiy boshlang'ich ta'limga erishish

3-maqsad.

Ayollar va erkaklar tengligini rag'batlantirish va ayol-larning huquq hamda imkoniyatlarini kengaytirish

4-maqsad.

Bolalar o'limini qisqartirish

5-maqsad.

Onalar salomatligini yaxshilash

6-maqsad.

OIV/OITS, bezgak va boshqa kasalliklarga qarshi kurash

7-maqsad.

Ekologik barqarorlikni ta'minlash

8-maqsad.

Rivojlanish maqsadida global hamkorlikni shakllantirish

O'zbekistonda Mingyillik Rivojlanish Maqsadlari

1-maqsad.

Kam ta'minlanganlikni va qoniqarsiz oziqlanishni qisqartirish

2-maqsad.

Boshlang'ich va o'rta maktablarda ta'lim sifatini oshirish

3-maqsad.

Ayollar va erkaklar tengligini rag'batlantirish va ayol-larning huquq hamda imkoniyatlarini kengaytirish

4-maqsad.

Bolalar o'limini qisqartirish

5-maqsad.

Onalar salomatligini yaxshilash

6-maqsad.

OIV/OITS, sil kasalligi va bezgakka qarshi kurash

7-maqsad.

Ekologik barqarorlikni ta'minlash

8-maqsad.

O'zbekiston va rivojlanish maqsadida global hamkorlik

Qadrli kitobxon,

Nima deb o'ylaysan, insonlar sog'lom, to'q va baxtli yashashni xohlaydimi? Ota-onalar farzandlarining o'qimishli va sog'lom bo'lishini orzu qiladilarmi? Insonlarda chiqindi bilan ifloslanmagan joylarda va toza havodan nafas olish istagi bormi? Sen bu savollarning hammasiga "ha" deb javob berishingga shubha qilmaymiz. Bu tabiiy hol, chunki har qanday inson uchun bu barcha istaklar o'rinnlidir.

Endi o'ylab ko'r, yer yuzidagi barcha insonlar aynan shunday yashash imkoniyatiga egami? Afsuski, yo'q. Mingylligimizning asosiy muammolari ana shulardan iboratdir. Sen bu kitobdan xalqaro hamjamiyat MRM deb nom olgan dastur asosida ushbu muammolarni hal etish uchun qanday ishlarni amalga oshirayotganini bilib olasan. Mazkur dastur barcha uchun porloq kelajak yo'lida qashshoq-u boy mamlakatlarni birlashishga chorlaydi.

Ko'pgina mamlakatlar kabi O'zbekiston ham milliy ko'lamda Mingyllik Rivojlanish Maqsadlariga erishish dasturini ishlab chiqqan. Bu kitob sen ga milliy ustuvorlik haqida ma'lumot beradi hamda o'z mamlakating taraqqiyotiga qanday hissa qo'shishing mumkinligi haqida o'ylab ko'rishga undaydi. Sen, shuningdek, ayrim tengdoshlaring allaqachon uyda, maktabda, mahallada o'zlarining baholi qudrat hissalarini qo'shayotganlari haqida ham bilib olasan. Bu kitobni o'qigach, sen ham ular safiga qo'shilasan, deb umid qilamiz.

Eng ezgu niyatlar bilan,

Mualliflar jamoasi

Mening yosh do'stim!

Sen Mingyillik Rivojlanish Maqsadlari (MRM) haqida batafsil ma'lumotga ega bo'lmochimisan? Bu taxsinga loyiq, chunki mazkur dastur yaqin yillar ichida hal qilinishi lozim bo'lgan, insoniyatga tegishli muhim muammolarni belgilaydi. Bu vaqtga kelib sen va sening tengdoshlarining ulg'ayib, mustaqil bo'lasizlar, yurtimiz taqdirlari sizning qo'lingizda bo'ladi. Bu muammolar bilan tanishib chiqqach, sen hozirdan boshlab ularni qanday hal qilish mumkinligi to'g'risida bosh qotirishingga to'g'ri keladi. Bu esa sening MRMga erishish yo'lidagi birinchi qadaming bo'ladi.

Mening ismim Maqsad bobo. Ota-onalar o'z farzandlariga har doim ezgu maqsadlarga yetishishlarini tilab shunday ism qo'yishgan. Mazkur kitob bo'ylab sayohating davomida men sening yo'lboshing bo'laman hamda senga 2015-yilgacha ham global, ham yurtimizga taalluqli muhim maqsadlarga qanday erishish mumkinligi haqida so'zlab beraman. Senga oq yo'l tilayman!

Kirish

2000-yilda jahon tarixida muhim voqeа sodir bo'ldi. 189 ta mamlakat yetakchilari yer yuzida hayotni qanday qilib yaxshilash mumkinligi haqidagi global va muhim muammolarni muhokama qilish uchun **Mingyillik Sammitiga** yig'ilishdi. Ular 2015-yilga borib yer yuzidagi nochor kishilarning hayotini sezilarli darajada yaxshilash uchun bor kuch va imkoniyatlarini ishga solish majburiyatini o'z zimmalariga oldilar. Rivojlanish sohasidagi tadqiqotchilar kishilarning nochor yashashi hamda qashshoqligicha qolishi bilan bog'liq turli muammolar va ularning sabablarini o'rgandilar. Ular yer yuzidagi ko'pchilik kishilarning o'ta qashshoq va och-nahor yashashlarining asosiy sakkizta sababini aniqladilar. Jahon yetakchilari tomonidan qabul qilingan qaror hamda belgilangan vazifalar **Mingyillik Deklaratsiyasida** o'z aksini topgan.

Mazkur maqsadlar Mingyillik Rivojlanish Maqsadlari nomini oldi. Ular amalga oshganda esa kambag'allar nisbatan mustaqillikka erishgan, turmush tarzi yaxshilangan bo'ladi. Odamlar mamlakat va jamiyat uchun yanada samarali mehnat qilish imkoniyatiga ega bo'ladir. Dastlabki yettita asosiy maqsad qashshoqlikka barham berish, hamma bolalarning muktabda ta'lim olishi, ayollarning erkaklar bilan teng huquqli bo'lishi, go'dak yoshidagi bolalar o'llimini kamaytirish, onalar sog'lig'ini yaxshilash, OITS va boshqa yuqumli kasalliklarga chalinishning sonini kamaytirish, shuningdek, atrof-muhitni yaxshilashga qaratilgan.

Bular orasida sakkizinchи maqsad alohida ahamiyat kasb etadi. Negaki, belgilangan maqsadga faqat kuchlar o'zaro birlashganda, ya'ni rivojlanish yo'lida global miqyosdagi hamkorlik o'rnatilgan taqdirdagina erishish mumkin.

MRM bilan tanishish jarayonida sen shunga ishonch hosil qilasanki, maqsadlar bir-biri bilan o'zaro bog'liq bo'lib, ulardan birining amalga oshishi bevosita qolgan maqsadlarning ham amalga oshishiga bog'liqdir.

Bu kitobdan qanday foydalanish kerak?

MRM qo'liga kiritgan yutuqlar, bu – dunyoning barcha mamlakatlarida amalga oshirilayotgan global loyihadir. Barcha mamlakatlarning imkoniyatlari bir xil bo'Imagani sababli belgilangan maqsad va vazifalar alohida olingen har bir mamlakatga moslashtirildi. Shu bois, kitobxonlarga qulaylik tug'dirish maqsadida, mualliflar, har bir MRM bo'yicha ma'lumotlarni ikki qismga ajratishni lozim topdilar. Kitob muqovasining ichki, chap tomonida MRM haqida hikoya qilinadi. Ular bilan tanishish belgilangan maqsad nima sababdan muhimligi va unga erishish uchun nimalar qilish zarurligini tushunib yetishingga yordam beradi. O'ng tomonidan esa sen O'zbekiston uchun MRM hamda uni amalga oshirish uchun mamlakatimizda nimalar qilinayotgani haqida ma'lumot olasan. Ko'plab qiziqarli dalil va raqamlar bilan tanishasan.

Har bir maqsad bilan erinmay tanishib chiqqanidan so'ng taklif etilgan topshiriqlarni bajarishing, shuningdek, tavsiya qilingan savollarga javob berishingni maslahat beraman. Bu o'qiganlaringni yaxshi o'zlashtirishingda senga yordam beradi.

Kitobda ma'nosi senga tushunarsiz bo'lgan so'zlar uchrashi mumkin. Bunday holatlarda sen rivojlanish masalalari bo'yicha atamalar berilgan uncha katta bo'Imagan lug'atdan foydalanishing mumkin. Unga kirgan so'zlar **qizil rangda** berilgan.

Shuningdek, kitobda ko'rsatilgan internet-manzillardan foydalanishni tavsiya qilaman, ular senga MRM xususida atroficha ma'lumot berishi mumkin.

Kitob sen uchun qiziqarli va foydali bo'ladi, deb umid qilaman.

Maqsad bobo

Rivojlanish nima?

Mavjud lug‘atlarning ko‘pchiligidagi rivojlanish so‘zi yaxshi tomonga o‘zgarish yoki mavjud sharoitga nisbatan rivojlanish jarayonidir, deb izoh beriladi. Keyingi paytlarda bu so‘z ko‘proq barcha kishilarning turmush darajasini maqbul deb topish mumkin bo‘lgan holatni anglatmoqda. **Maqbul turmush darjasasi** deganda, biz quyidagi asosiy narsalarga ega bo‘lishni tushunamiz:

Oziq-ovqat va ichimlik suvi

Ish

Uy-joy

Ta’lim olish imkoniyati

Sog‘liqni saqlash

Xavsizlikni ta’minlash

Rivojlanish ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi, bu esa mamlakatlar o‘rtasida o‘zaro savdo-sotiq ishlarini rivojlantirish imkonini beradi. Savdo-sotiq ishlari qay darajada yaxshi yo‘lga qo‘yilsa, sotiladigan mol shuncha ko‘payadi, xizmat ko‘rsatish darjasini oshadi, xalqning turmush tarzi yaxshilanadi. Biroq rivojlanish doimiy bo‘lishi uchun u shuncha barqaror bo‘lishi va barchaga foyda keltirishi lozim. Rivojlanish bugungi avlodning talablariga javob berishi, ayni paytda kelgusi avlodning o‘z ehtiyojlarini qondirish imkoniyatlarini xavf ostiga qo‘ymasligi kerak.

Rivojlanish murakkab va hamkorlikdagi jarayondir. U har bir mamlakatdan o‘z ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy, madaniy va ekologik ehtiyojlarini muvozanatda saqlashini talab qiladi. Shuningdek, rivojlanish chetdan – xalqaro rivojlanish tashkilotlari va moliyaviy institutlar, ayrim mamlakat hukumatlari va xayriya tashkilotlari tomonidan ko‘rsatilishi mumkin bo‘lgan g‘oyaviy, moliyaviy, tajriba, ekspertiza va maslahatlar tarzidagi yordamdan foydalanishni ham nazarda tutadi.

O'TA QASHSHOQLIKKA VA OCHLIKKA BARHAM BERISH

Buning ma'nosi nima?

Shunga erishish kerakki, toki yer yuzidagi barcha odamlar hayot uchun zarur narsalarga ega bo'lsinlar. Bu – barcha kishilar **sifatli oziq-ovqat** mahsuloti, toza ichimlik suvi, kiyim-kechak, yashash joyiga ega bo'lishi va tibbiy xizmatdan foydalanishini bildiradi.

Nima uchun bu maqsadga erishish zarur?

Dunyoda shu qadar qashshoq kishilar ko'PKI, ular kundalik yegulik ovqatga ham ega emaslar, ochlikdan azob chekmoqdalar. Ko'pincha, savodsiz, to'rtadan ortiq farzandi bor, ishsiz, kam ish haqi oladigan, qisman ish bilan band yoki mehnatga layoqatsiz kishilar qashshoq bo'lib qolmoqdalar.

Kuniga 1 dollardan kam mablag'ga kun ko'rayotgan kishilar o'ta qashshoq hisoblanadilar. Ular jahon bo'yicha 1 milliarddan ortiq kishini tashkil etadi. Masalan, iqtisodiy jihatdan rivojlangan davlat fuqarosi 1 dollarga nima sotib olishi mumkinligini tasavvur qilish ham qiyin. Afrika va Osiyoning ko'pgina mamlakatlarida esa bu mablag'ga butun oila bir kun yashashi kerak.

Raqamlar va faktlar:

- Jahonda har 7 daqiqada bir bola ochlik yoki u bilan bog'liq sabablar tufayli nobud bo'ladi.
- Besh yoshgacha bo'lgan barcha bolalarning uchdan bir qismi to'yib ovqatlanmaslikdan azob chekadi.
- Har yili 5 yoshgacha bo'lgan bolalarning 6 milliondan ortig'i to'yib ovqat yemaslikdan nobud bo'limoqda.
- 1,3 milliard kishi kuniga 1 AQSh dollaridan kam mablag'ga kun ko'radi.
- Qashshoq kishilarning eng ko'p miqdori Janubiy Osiyoda yashaydi. Ulardan 522 million kishi kuniga 1 dollardan kam mablag'ga hayot kechirmoqda.
- Qashshoqlarning eng ko'p qismi – Afrikaning Sahroi Kabirdan janubdagи mamlakatlariga to'g'ri keladi. Bu yerda butun mintqa aholisining deyarli yarmi – 46,3% qashshoqlikda yashaydi.
- Asosiy xizmatlardan foydalanish va qashshoqlikni kamaytirish uchun atigi 80 milliard dollar kifoya. Bu jahondagi umumiylar daromadning 0,5% dan ham kamdir.
- Jahondagi eng badavlat uch kishi ega bo'lgan mablag' – eng qashshoq 48 mamlakatning **jami yalpi ichki mahsulotidan** oshiq.

Mo'ljallangan maqsadga erishish uchun 2015-yilgacha ochlikdan azob chekayotgan va zararsiz ichimlik suvigaga ega bo'limagan, kuniga bir dollardan kam mablag' hisobiga hayot kechirayotgan kishilar miqdorini ikki baravar kamaytirishga erishmoq lozim.

KAM TA'MINLANGANLIKNI VA QONIQARSIZ OZIQLANISHNI QISQARTIRISH

Buning ma'nosi nima?

Mamlakat aholisining daromadlarini ko'paytirish, kishilarning imkon qadar ko'proq ish haqi olishlari va **oziqlanish ratsionlarini** yaxshilash uchun shart-sharoitlar yaratish zarur. Aholi daromadlarining ortishi rivojlanishning qolgan barcha maqsadlariga oid ko'rsatkichlarining yaxshilanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Nima uchun bu maqsadga erishish zarur?

Jahon banki tomonidan tayyorlangan 2003-yilgi "Turush darajasini baholash" ko'rsatkichlariga ko'ra, O'zbekiston aholisining 26,2 % kundalik oziqlanish ratsionining yaxshilanishiga muhtoj. Bular, asosan, janubiy viloyatlarning uncha katta bo'limgan shaharlarida va Qoraqalpog'istonda yashovchi oilalardir. Orol dengizi qurib borayotganligi natijasida yuzaga kelayotgan **ekologik oqibatlar** bu muammoni yanada ildiz otishiga sabab bo'lmoqda.

1. MRMning 1-maqsadi nimaga yo'naltirilgan?
2. Kishilar nima uchun qashshoqlashadilar?
3. Dunyoning qaysi mintaqalarida qashshoqlar ko'p?
4. Yer yuzida qashshoqlar ahvolini yengillashtirish uchun qancha mablag' yetarli?
5. O'zbekiston hukumati tomonidan turush darajasini yaxshilash va muhtojlar sonini kamaytirish uchun qanday dastur tayyorlangan?
6. Qaysi xalqaro tashkilotlar bu muammo bo'yicha hamkorlikdagi loyihalarda qatnashmoqda?

Bizning maqsad sari yo'naltirgan harakatlarimiz

2004-yilda O'zbekiston hukumati 2010-yilgacha mamlakatdagi turush darajasini yaxshilash va qashshoqlikni qisqartirishga yo'naltirilgan "Aholi farovonligini oshirish strategiyasi oraliq hujjatini" ishlab chiqdi. **BMT** tizimi va **Osiyo Rivojlanish Banki** davlat Strategiyasiga ko'maklashish, turush darajasini va Mingyillik Rivojlanish Maqsadlarini amalga oshirish niyatida hukumatimiz bilan birga ish olib bordi.

Davlat muassasalari, xalqaro tashkilotlar va mustaqil tadqiqot institutlari qashshoqlikning barcha ko'rinishlarini, ayniqsa, O'zbekistonning bu muammo muhim ahamiyat kasb etuvchi janubiy viloyatlari, Orol dengiziga tutash mintaqalarini o'rganish uchun birlashdilar.

Agar biz 2015-yilgacha aholining kam ta'minlangan qismini 50% gacha qisqartira olsak, maqsadga erishgan bo'lamiz.

O'ylab ko'r! Qoniqarli oziqlanish har doim ham katta harajat talab qiladimi?

Bir pachka choy,
bir banka sharbat
Olmalar, sabzi, kartoshka
va boshqa sabzavotlar,
ko'katlar

Bir paket sut, tuxum,
shakar

3000
so'm

3000
so'm

Koka-kola
Snickers
Chips
Baunti
"Kiriyeshki" suxariklari
"Chupa-chups"

UMUMIY BOSHLANG'ICH TA'LIMGA ERISHISH

Buning ma'nosi nima?

Shunday qilish kerakki, barcha bolalar boshlang'ich ta'lim mакtablariga borish imkoniga ega bo'lsinlar. Bu maqsad juda muhim ahamiyatga ega. Negaki, ta'lim hayotni yaxshilashning eng ishonchli yo'lidir.

Nima uchun bu maqsadga erishish zarur?

Jahonda maktabga bormaydigan bolalar juda ko'p. Ba'zi bolalar uchun bu juda qimmatga tushadi, chunki ularning ota-onalarining puli kam. Ba'zi bolalar esa ota-onalariga ro'zg'or tebratishda yordam berish uchun kichik yoshidan boshlab ishlashga majbur. Ayrim oilalar ta'lim bolalarning, ayniqsa, qizlarning hayotini yaxshilashiga ishonmaydilar. Ba'zan eng yaqin maktab ham shunchalar uzoqda joylashgan bo'ladiki, unga har kuni qatnashning hech imkoni bo'lmaydi. Bolalarning maktabga bormasligining sabablari juda ko'p, ammo buning natijasi doimo bir xil: bu bolalar, bolalarning bolalari ham qashshoq bo'lib qoladilar.

1. Dunyoda maktab yoshidagi bolalarning qanchasi o'qish imkoniyatidan mahrum?
2. Rivojlangan mamlakatlarda maktabga bormaydigan bolalarning soni qancha?
3. "Bola huquqlari Konvensiyasi" haqida nimalarni bilasan?
4. O'zbekistonning qaysi qonunlari bolalarning ta'lim olish huquqlarini kafolatlaydi?

Raqamlar va faktlar:

- **Rivojlanayotgan mamlakatlarda** 140 milliondan ziyod bolalar mакtablarga umuman qatnamagan.
- Yaqin Sharq va Shimoliy Afrikaning qishloq joylarida yashovchi bolalarning 33% mакtablarga qatnamaydi.
- 130 million bolalarning boshlang'ich ta'lim olish imkoniyatini ta'minlash uchun ta'lim sohasiga 10 yil davomida har yili qo'shimcha 7 milliard AQSh dollari miqdorida sarmoya kiritish talab qilinadi.
- Dunyoda 250 millionga yaqin bola yashash uchun ishlashga majburdir.

Ushbu maqsadni amalga oshirish uchun 2015-yilga kelib dunyoning barcha mamlakatlaridagi hamma qizlar va bolalarning boshlang'ich ta'lim mакtablariga qatnashi hamda uning to'la kursini tamomlashiga erishish lozim.

BOSHLANG'ICH VA O'RТА MAKTABLARDA TA'LIM SIFATINI OSHIRISH

Buning ma'nosi nima?

O'zbekiston "**Bola huquqlari to'g'risida**"gi Konvensiyani imzoladi va ta'limgan bilan bog'liq barcha masalalarga alohida e'tibor bermoqda.

O'zbekistonda ta'limgan masalalari Konstitutsiya, "**Ta'lim to'g'risida**" va "**Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi to'g'risida**"gi qonunlar asosida amalga oshirilmoqda. Bu hukumat hujjatlari ta'limgan olishda umumiy huquqlarni va uning sifatini yaxshilashni kafolatlaydi.

Nima uchun bu maqsadga erishish zarur?

Hozirgi paytda O'zbekistonda 10 mingga yaqin umumta'limgan maktablarda 6 million o'quvchi ta'limgan oladi va ularga 450 mingdan ortiq o'qituvchi bilim beradi. Savodxonlik darajasi hamda o'rta va kasbiy ta'limgan tizimidagi o'quvchilarning ulushi iqtisodiy rivojlangan davlatlar ko'rsatkichlariga mos kelgani uchun, O'zbekistonda ayni shu global MRM amalga oshgan.

Shu sababli, bizning mamlakat uchun boshlang'ich va o'rta ta'limgan sohasidagi asosiy masala 2015-yilgacha ta'limgan sifatini yaxshilashdan iborat.

Bilasanmi...

- O'zbekistonda **yalpi ichki mahsulotning** 7,4%ga yaqini ta'limgan sohasiga sarflanadi. Bu ko'rsatkich ta'limgan uchun sarflanadigan xalqaro o'rtacha ko'rsatkich darajasidan yuqoridir.
- 2004-yil may oyida Prezident farmoyishi bilan Maktab ta'limgan rivojlantirishning umummilliy dasturi qabul qilindi. Bu dastur maktablarning moddiy-texnik bazasini rivojlantirish bilan bog'liq muammolarni bartaraf etish va uzuksiz ta'limgan yaxlit yagona tizimini yaratishga yo'naltirilgan.

Bizning maqsad sari yo'naltirgan harakatlarimiz

O'zbekiston hukumati tayanch ta'limgan olishning sifatini oshirish bo'yicha besh yillik dasturni amalga oshirmoqda. Bu dasturning umumiy qiymati 1,2 milliard AQSh dollaridan ortiqdir. Dastur o'zida zamonaviy o'quv rejalarini ishlab chiqish, ta'limgan amaliyotini o'quvchilarning faol ishtirokida takomillashtirish, o'qituvchilar tayyorlash dasturlarini ishlab chiqish va darsliklar sifatini oshirish kabi tadbirlarni qamrab olgan.

Ushbu dastur doirasida bolalarga nisbatan do'stona bo'lgan ta'limgan metodlarini hamda o'g'il va qiz bolalar o'rtaсидаги tenglikni rag'batlantirishga ko'maklashuvchi ta'limgan global prinsiplarini bajarish yuzasidan ish olib borilmoqda. Xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda maktab binolarini rekonstruksiyalash va modernizatsiyalash, zamonaviy jihozlar hamda kompyuterlar bilan ta'minlash bo'yicha ishlar olib borilmoqda. 2005 – 2009-yillar davomida O'zbekiston umumta'limgan maktablari uchun darsliklarni nashr etish tizimini takomillashtirish bo'yicha qiymati 54,97 million AQSh dollariga teng bo'lgan loyihani amalga oshirmoqda.

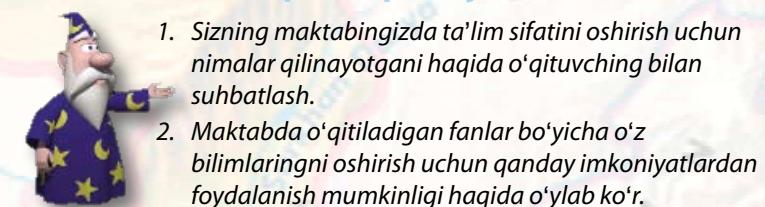
Umuman, barcha xalqaro tashkilotlar, shu jumladan nogiron va nutqi zaif barcha bolalarning hamda qochoq bolalarning ham sifatli ta'limgan olishiga imkoniyat yaratishga urg'u bermoqda.

Biz 2015-yilgacha hamma boshlang'ich va o'rta ta'limgan olishiga imkoniyat yaratishimiz hamda o'qitish sifatini yaxshilashimiz zarur.

Topshiriqni bajar

1. Sizning maktabingizda ta'limgan sifatini oshirish uchun nimalar qilinayotgani haqida o'qituvching bilan suhbatlash.
2. Maktabda o'qitiladigan fanlar bo'yicha o'z bilimlaringni oshirish uchun qanday imkoniyatlardan foydalanish mumkinligi haqida o'ylab ko'r.

AYOLLAR VA ERKAKLAR TENGLIGINI RAG'BATLANTIRISH VA AYOLLARNING HUQUQ HAMDA IMKONIYATLARINI KENGAYTIRISH

Buning ma'nosi nima?

Ayollar uchun erkaklar bilan teng huquqlilikni ta'minlash, ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy hayotda ularning imkoniyatlarini kengaytirish, ta'lim olish uchun teng imkoniyatlarni yaratishdan iboratdir.

Nima uchun bu maqsadga erishish zarur?

Yer shari aholisining yarmidan ko'prog'ini ayollar va qizlar tashkil etadi. Biroq ko'pgina mamlakatlarda ularning kamol topishi yoki o'z hayotlarini yaxshilash imkoniyatlari juda chegaralangan. Qizlarning ta'lim olishiga juda ko'p to'sqinlik qilinadi. Ayrim mamlakatlarda ayollarning uydan tashqarida ishlashlari yoki o'z ishini boshlab, oilasini moddiy qo'llab-quvvatlash uchun pul qarz olishlari taqiqlangan. Ular shifokorga erkaklar bilan teng borish yoki yetarlicha foydali ovqat iste'mol qilish imkoniyatidan mahrumlar.

Ularga jamoasi yoki mamlakating rivojlanish masalalari yuzasidan ovoz berish yohud o'z fikrini aytishga ruxsat berilmaydi. Ayni paytda tajriba shuni ko'rsatadiki, agar qizlar va ayollarga ta'lim olish, tadbirkorlik bilan shug'ullanish yoki ularning qancha farzand ko'rishlarini rejalashtirishga imkon berilsa, ular o'z oilalari hayotining sifatini sezilarli darajada yaxshilay olar ekanlar.

MRMda **gender tengsizligining** bartaraf etilishi yaxlit rivojlanishning eng muhim shartlaridan ekanligi nazarda tutiladi. Shuning uchun Mingyillik Rivojlanish Maqsadlarining sakkiztasidan yettiasi u yoki bu darajada **gender masalalari** bilan bog'liqdir.

Raqamlar va faktlar

- Jahonda 876 million katta yoshli savodsizlarning 75%ni ayollar tashkil etadi.
- Ayollarning bandlik darajasi erkaklar bandlik darajasining uchdan ikki qismiga to'g'ri keladi.
- 2005-yilda ayollar jahon mamlakatlari parlamentlarida 15% o'rinni egallashgan.
- O'ta qashshoqlikda yashayotgan 1,3 milliard kishilarning 70%ni ayollar tashkil qiladi.
- Dunyoning ko'pgina mamlakatlarda o'g'il farzandlar, erkak bo'lishgani uchungina qiz farzndlarga nisbatan ko'proq qadrlanadi.
- Maktabga qatnamaydigan bolalarning taxminan 60%ini qizlar tashkil etadi.
- Ayollar va qizlar **kamsitilishining** bartaraf etilishi masalasi rivojlanishning ham, qashshoqlikka qarshi kurashishning ham muhim masalasidir. Ayollar erkaklar bilan teng bo'lgan mamlakatlar, odatda, boy va farovon bo'ladi.

Bu maqsadga erishish uchun 2015-yilga kelib ta'limning barcha darajalarida gender tengsizligini bartaraf etish lozim.

AYOLLAR VA ERKAKLAR TENGLIGINI RAG'BATLANTIRISH VA AYOLLARNING HUQUQ HAMDA IMKONIYATLARINI KENGAYTIRISH

Buning ma'nosi nima?

O'zbekiston hukumati "Ayollarga nisbatan kamsitishlarning barcha shakllariga barham berish to'g'risida Konvensiya"ni imzolab, erkaklar va xotin-qizlarning teng huquqligini ta'minlash, gender borasidagi kamsitishlarga qarshi kurash bo'yicha qat'iy majburiyatlarni o'z zimmasiga oldi. Davlat ta'lilda teng huquqlilikni e'tirof etadi, **gender tengligini** rag'batlantiradi va ayollarning ijtimoiy, iqtisodiy hamda siyosiy hayotdagi imkoniyatlarini kengaytiradi.

Nima uchun bu maqsadga erishish zarur?

Hukumat ko'rayotgan choralarga qaramay, ayollarning ijtimoiy va iqtisodiy ahvoli, shuningdek, ularning sog'lig'i ko'p hollarda erkaklarnikiga qaraganda yomon. Madaniy va milliy an'analarga amal qilayotgan ayollarning ko'pchiligi kam haq to'lanadigan sohalar, sog'lijni saqlash va ta'lim tarmoqlarida mehnat qilmoqdalar, ularning 40%igina **rasman iqtisodiyotda** banddir.

Bilasanmi...

- Oliy Majlis Senati a'zolari orasida ayollar ko'p bo'lmay, bor-yo'g'i 15%ni tashkil etadi.
- 2004-yil ma'lumotlariga ko'ra O'zbekiston Respublikasi rahbar organlarida ayollar 28,8%ni tashkil qilgan.
- Ayollar orasida ishsizlarning umumiyligi soni 61%ni tashkil etadi.

1. MRMdagи 3-maqсад nimani nazarda tutadi?
2. "Gender tengsizlik", "gender kamsitish" iboralarini qanday tushunasan?
3. Dunyoda savodsiz ayollarning ulushi qancha?
4. 3-MRMga bog'liq qanday xalqaro hujjatlar O'zbekiston hukumati tomonidan imzolangan?

Bizning maqsad sari yo'naltirilgan harakatlarimiz

1995-yilda O'zbekiston hukumati Pekin deklaratsiyasi va harakatlar Platformasiga imzo chekdi va bu bilan o'zining gender tengligi prinsiplari borasidagi majburiyatlari hamda ayollarga nisbatan kamsitishlarga barham berishda sobit ekanligini yana bir bor tasdiqladi. Ularga erishishdan erkaklar ham, ayollar ham teng darajada bahramand bo'lishlari uchun barcha sakkizta MRMda gender yondashuviga roya etilmoqda.

Hukumat ayollarning huquqlarini himoya qilishni ta'minlash, ularning jamiyat va davlat qurilishidagi rolini oshirish uchun qator qarorlar qabul qildi. Maxsus tuzilgan O'zbekiston Xotin-qizlar qo'mitasi ayollar hayotiga taalluqli ko'pgina masalalar bilan shug'ullanadi.

O'zbekistondagi xalqaro tashkilotlar davlatning ayollar va erkaklar o'rtaidagi huquqiy, ijtimoiy va iqtisodiy tenglikni ta'minlashga qaratilgan sa'y-harakatlarini qo'llab-quvvatlaydi va barcha MRMiarda gender masalasini hisobga olishga ko'maklashadi.

**Agar 2015-yilga borib boshlang'ich,
o'rta va kasbiy ta'lim tizimida gender
tengligini, shuningdek oliy ta'lilda
gender mutanosibligini ta'minlasak,
biz bu maqsadga erishgan bo'lamiz.**

Topshiriqni bajar

1. Sinfdoshlaring orasida so'rov o'tkazib, sinfda o'qiyotgan bolalar onalarining necha foizi ishlayotganini aniqla.
2. Oolangizga taalluqli muhim masalalarni yechishda kim ishtirot etishini ota-onangdan so'ra.
3. Sizning oolangizdagи ayollar sayovlarda qatnashish-qatnashmasligini aniqla.
4. Sen sinfda, maktabda, oilada gender tengsizligi holatlariga duch kelganmisan?

BOLALAR O'LIMINI QISQARTIRISH

Buning ma'nosi nima?

Shunday qilish kerakki, bolalar go'dakligida va kichikligida imkon qadar kam nobud bo'lsinlar. Bu esa ularni turli xil bolalar kasalliklaridan himoya qilish uchun vaksinalar (emlash dorilari) zarur deganidir. Bolalar **sifatli oziqlanish**, sog'lom o'sish va rivojlanishlari uchun ularni toza suv va turmushning sanitariya sharoitlari bilan ta'minlash zarur. Ularning onalari ham qoniqarli oziqlanishi, homiladorligida parvarish qilinishi va emizikli go'dagiga to'la g'amxo'rlik qila olishlari zarur.

Nima uchun bu maqsadga erishish zarur?

Jahonda har yili 11 millionga yaqin bola, ya'ni har minutda 20 ta yoki har kuni 30 ming bola besh yoshga yetmasdan nobud bo'ladi. Ulardan 4 millionga yaqini hayotining dastlabki 28 kunida dunyodan o'tadi. O'lim bilan bog'liq holatning asosiy ko'pchiligi past va o'rta daromadli mamlakatlар, asosan, Sahroi Kabirdan janubda va Janubiy Osiyoda joylashgan mamlakatlarga to'g'ri keladi. Ota-onalar o'z bolalarini zarur darajada parvarishlash imkoniga ega bo'lmaganliklari uchun kambag'al mamlakatlarda juda ko'plab chaqaloqlar va go'daklar nobud bo'lishmoqda. Ota-onalarning hech bo'lmaganida ulardan birortasi balog'at yoshiga yetadi, deb umid qilishlari natijasida bunday oilalarda odatda bolalar ko'p bo'lishadi. Bu esa, o'z navbatida, oila kam mablag' hisobiga ko'pchilik uchun oziq-ovqat va kiyim-kechak sotib olishi, turar joy, o'qish va tibbiy xizmat uchun haq to'lab yashashiga to'g'ri keladi, deganidir.

Raqamlar va faktlar

- Juda ko'p o'lim holatlari zotiljam, ichburug', qizamiq, bezgak kabi kasalliklar tufayli ro'y beradi.
- Kam daromadli mamlakatlarda 5 yoshgacha bo'lgan bolalar o'limining 49% qoniqarsiz oziqlanish sababli yuz beradi.
- 1999 – 2003-yillarda qizamiqdan vafot etish holati jahonda 40%ga qisqardi.
- Agar eng kam darajada bo'lsada davolash-profilaktika tadbirleridan foydalana olishganida, har yili 6 million bolani qizamiqdan vafot etishdan qutqarib qolish mumkin bo'lar edi.
- 2000-yilda qizamiqdan vafot etgan 5 yoshgacha bo'lgan bolalarning to'rtdan birini **emlash** yordamida saqlab qolish mumkin edi.

Bu maqsadga erishish uchun 2015-yilga borib 5 yoshgacha bo'lgan bolalar o'limi darajasini uchdan ikkiga qisqartirish zarur.

BOLALAR O'LIMINI QISQARTIRISH

Buning ma'nosi nima?

O'zbekistonda bolalar o'limi Markaziy Osiyo mamlakatlari orasida eng past darajada hisoblansa-da, sobiq sovet ittifoqi davlatlariga qiyoslaganda hanuz yuqoriligicha qolmoqda. O'limning ko'pi **neonatal davrida** (hayotning birinchi yilda), yuqori nafas yo'llari kasallanishi oqibatida yuz beradi. Yangi tug'ilgan chaqaloqlar va bir yoshgacha bo'lgan go'daklar oziqasida mikroelementlar, jumladan, yod yetishmasligi tahdid soladi. Bu onaning sog'lig'i va oziqlanish sifati bilan bog'liq.

Nima uchun bu maqsadga erishish zarur?

O'zbekiston 5 yoshgacha bo'lgan bolalar o'limi ko'rsatkichi bo'yicha jahonda 62-o'rinda turadi. Ekologik muammolar, qoniqarsiz oziqlanish, oldini olish mumkin bo'lgan ayrim kasalliklarning avj olishi, onalarning sog'lig'i bolalarning to'laqonli o'sishiga ta'sir ko'rsatmoqda. Bularning barchasi davlatimiz zudlik bilan kelishilgan holda harakat qilishini talab etadi.

Bilasanmi...

- Bepul **emlash** O'zbekistonning sog'liqni saqlash sohasidagi milliy siyosatining ustuvor yo'naliшlaridan biridir.
- O'zbekiston A-vitaminini kerakli darajada iste'mol qilish Dasturini muvaffaqiyatli amalga oshirmoqda. 2003-yildan boshlab 5 yoshgacha bo'lgan 2,2 million bola A-vitamini kapsulalarini yiliga ikki marta bepul oladi.

1. Bolalar o'limining asosiy sababi nimada?
2. Qanday qilib bolalar o'limini qisqartirish mumkin?
3. O'zbekistonda MRM 4-maqсадini amalga oshirish uchun qanday dasturlar ishlab chiqilgan?

Bizning maqsad sari yo'naltirilgan harakatlarimiz

O'zbekiston hukumati bolalar va onalar o'limini qisqartirish bo'yicha milliy maqsadga sog'liqni saqlashni isloh qilish dasturi, dastlabki Sog'liqni saqlash tashabbusi va go'daklar hamda onalar o'limini qisqartirish milliy dasturi yordamida erishishni nazarda tutgan.

Bu va shu kabi dasturlar davlatning xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik qilishi natijasida yuzaga keldi. Ular bolalar o'limini qisqartirish va onalikni muhofaza qilish bo'yicha hamkorlikdagи harakatlarida aks etmoqda. Jumladan, ular **WHO** va **UNICEF** ning xatarsiz onalik va bolalar kasalliklarini kompleks davolash dasturi strategiyasiga asoslanmoqda.

Biz 2015-yilga kelib 5 yoshgacha bo'lgan bolalar o'limi darajasini uchdan ikkiga qisqartirishimiz zarur.

Topshiriqni bajar

1. Onang bilan tug'ilgan kuningdan boshlab qaysi kasalliklarga qarshi emlanganining haqida suhbatlash.
2. Seni emlatish uchun onang haq to'laganmi yo yo'qmi, shuni aniqla.

ONALAR SALOMATLIGINI YAXSHILASH

Buning ma'nosi nima?

Shunday qilish kerakki, farzand kutayotgan ayollar sifatli tibbiy yordam olishsin, ular bola tug'ilganidan keyin ham xuddi homiladorlik davridagi kabi sog'lom bo'lishsin, ularning bolalari ham sog'lom tug'ilsin.

Nima uchun bu maqsadga erishish zarur?

Ayollar homiladorlik davrida turli o'zgarishlarni boshlaridan kechirishadi va bu o'zgarishlar ba'zan turli kasalliklarga olib keladi. Ayollar **sifatli ovqatlanishsa**, tibbiy xizmat va zaruriy dori-darmonlarga ega bo'lsalar, ko'pgina muammolar yuzaga kelmasligi mumkin edi. Boy mamlakatlarda homiladorlik davrida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan asoratlar tufayli ayollarning nobud bo'lish hollari juda kam uchraydi. Nisbatan past rivojlangan davlatlarda, ayniqsa ayollar juda yosh turmushga chiqadigan mamlakatlarda bunday hollarni ko'p uchratish mumkin. Homilasi sog'lom va normal tug'ish imkoniga ega bo'lgan onalar qanchalik ko'p bo'lsa, ularning omon qolishi va farzandini o'zi voyaga yetkazishi hamda oila farovonligiga o'z hissasini qo'shishi ehtimoli shunchalik ko'p bo'ladi.

Raqamlar va faktlar

- Har yili 500 mingga yaqin ayol homiladorlik davri yoki tug'ish paytida vafot etadi. Bunday holatlarning 99% rivojlanayotgan mamlakatlarda yuz beradi.
- Tug'ish davrida vafot etgan har bir ayolga yana turli shikastlik, yuqumli va boshqa kasalliklardan azob chekadigan 20 ta ayol to'g'ri keladi. Yiliga 15 millionga yaqin ayol bu muammoni chetlab o'tolmaydi.
- Hayot uchun xavfli sharoitda qilingan abortlar oqibatida vafot etgan ayollar onalar o'limi butun sonining 13%ini tashkil qiladi.
- Jahonda har yili 80 millionga yaqin istalmagan homiladorlik holati qayd etiladi. Shundan 46 million homila oldirib tashlanadi, bu ish 19 million holatda ona hayoti uchun xavfli bo'lgan sharoitda amalga oshiriladi.

Bu maqsadga erishish uchun 2015-yilgacha onalar o'limi sonini to'rtadan uchga qisqartirish kerak.

1. 5-MRMning asosiy maqsadi nima?
2. Onalar o'limining asosiy sabablari nimada?
3. Onalar sog'lig'ini qanday yaxshilash mumkin?

ONALAR SALOMATLIGINI YAXSHILASH

Buning ma'nosi nima?

Shunday qilish kerakki, hatto mamlakatning eng chekka joylarida ham farzand kutayotgan ayollar sifatlari va imkoniyatlari ko'taradigan tibbiy xizmat bilan ta'minlansinlar. Barcha ayollar o'zining hamda bolalarining sog'lig'ini mustahkamlash borasida bilimlarini oshirish imkoniyatiga ega bo'lsinlar.

Nima uchun bu maqsadga erishish zarur?

O'zbekistonda **onalar o'limi** darajasi barqaror bo'lmay, ayollar sog'lig'i qoniqarsizligi bilan ko'rsatilayotgan tibbiy xizmat sifati o'rtaida bog'liqlik borligi kuzatilmogda.

Anemiya (kamqonlik) tez-tez uchraydigan kasallik bo'lib, onalar o'limiga ta'sir ko'rsatadi. 2004-yilda homilador ayollarning 74,4% anemiya kasalligidan azoblangan.

Bundan tashqari, sifatsiz ovqatlanish, tez-tez tug'ish va nosog'lom atrof-muhit vaziyatni yanada og'irlashtiradi. Respublikaning bolalar va onalar o'limi hamda kasallanishi yuqoriligi kuzatiladigan janubiy va shimoli-g'arbiy viloyatlarda onalar va bolalarning sog'lig'i katta xavf ostida.

Bilasanmi...

- Ko'pgina xalqaro tashkilotlar Sog'liqni saqlash vazirligi bilan hamkorlikda davlat dasturlari doirasida bolalar, onalar va o'smirlarning sog'lig'i bilan bogliq muammolar ustida faol ish olib bormoqdalar. Ular orasida **Jahon Sog'liqni Saqlash Tashkiloti (WHO), UNICEF, BMTning Aholishunoslik jamg'armasi, Osiyo rivojlanish banki** va **Jahon banki** bor.
- Birlamchi tibbiy xizmat sohasida loyihalarni amaliyatga muvaffaqiyatlari joriy etishni davom ettirish uchun Osiyo rivojlanish banki va Jahon banking birgalidagi moliyalashtirishi asosida butun mamlakat miqyosida birlamchi tibbiy yordam tizimida islohotlar o'tkazish rejalashtirilmoqda.

Topshiriqni bajar

1. Onang bilan uning sog'lig'i haqida suhbatlash. U salomatligini yaxshilash uchun vitaminlar iste'mol qilayotgani yoki qilmayotganini aniqla. Xo'jalik ishlarida unga qanday yordam zarurligi bilan qiziqib ko'r. Uy yumushlarining bir qismmini o'z zimmangga ol.
2. Biologiya va kimyo o'qituvchisi bilan yodning sog'liq uchun ahamiyati haqida suhbatlash, tarkibida yod bo'lgan mahsulotlarni aniqla va sizning oilangizda ular yetaricha iste'mol qilinayotgani yoki yo'qligini o'rgan.
3. Maktab shifokoridan (yoki mahalla pediatridan) kamqonlikni qanday bartaraf etish haqida so'ra. Bu haqda ota-onangga so'zlab ber.

Bizning maqsad sari yo'naltirilgan harakatlarimiz

Bizning hukumatimiz oilalarda tibbiy madanyat darajasini oshirish, ayollarning sog'lig'ini mustahkamlash, sog'лом avlodni dunyoga keltirish va tarbiyalash bo'yicha umum davlat tadbirlarini olib bormoqda. Sog'лом avlod, xotin-qizlar sog'lig'ini mustahkamlash va oilada tibbiy madaniyat darajasini oshirish bo'yicha hukumat komissiyasi tashkil etilib, faol ish olib bormoqda.

Oilada tibbiy bilimlar darajasini yuksaltirish dasturlari ishlab chiqildi. Bu dasturlar ayollarning sog'lig'ini mustahkamlash va sog'лом bolalarni tarbiyalashga yo'naltirilgan.

Tibbiyot muassasalari, tibbiy-ijtimoiy yordam guruhlari, ayniqsa, qishloq joylarda tibbiy xizmat ko'rsatishni yaxshilash borasida ish olib borilmoqda. Qizlar va ayollarga, yosh oilalarga tibbiy yordam ko'rsatish, oilalarda tibbiy madaniyatni oshirish, onalar va bolalar sog'lig'ini saqlashga qaratilgan tibbiy maslahatlar berish sifati tobora ortib bormoqda.

**2015-yilgacha onalar o'limini
uchdan birga qisqartirishga
muvaqqaf bo'lsak, biz bu maq-**

OIV/OITS, BEZGAK VA BOSHQA KASALLIKLARGA QARSHI KURASH

Buning ma'nosi nima?

OIV/OITS, bezgak, sil va boshqa yuqimli kasalliklar hozirgi kunda qanchadan-qancha kishilarning yostig'ini quritmoqda, shunday qilish kerakki, bu kasalliklar ertangi kunda insonlar umriga bugungidek zomin bo'lmasin.

Nima uchun bu maqsadga erishish zarur?

Yuqumli kasalliklar kishidan kishiga o'tib, tez tarqalgani uchun juda xavflidir. Bulardan ayrimlari – bezgak, sil, OIV/OITS qashshoq mamlakatlarda nisbatan ko'p tarqalgan. Bular og'ir kasalliklar bo'lib, ko'plab kishilar hayotiga zomin bo'lmoqda. Dunyoda ularning oldini olish va davolash yo'llari bor. Biroq, qashshoq mamlakatlarda bu kasalliklarni qanday qilib bartaraf qilish haqidagi axborotlarni tarqatish oson emas. Bu mamlakatlarda davolash uchun dori-darmon, malakali shifokorlar, shifoxonalar va davolash vositalari yetishmaydi. Kishi kasal bo'lsa, oilasiga yetarlicha yordam bera olmaydi. Agar oilada bemor bo'lsa, katta moliyaviy maqlag', vaqt va parvarish talab qilinadi. Kasal bolalar muktabga bora olmaydilar. Shunday qilib, og'ir yuqumli kasalliklar tarqalishining oldi olinsa, qashshoq kishilar ham yaxshi yashash uchun katta imkoniyatlarga ega bo'lishadi.

Raqamlar va faktlar

- OITS dastavval bundan 20 yil oldin aniqlangan bo'lib, hozirgacha OITSdan vafot etganlarning soni 25 million kishidan oshib ketdi.
- Har kuni 15 000 kishi yangidan OIVni yuqtiradi.
- OITS bilan bog'liq kasalliklardan kunda 8000 odam vafot etadi. Bu kasallik tufayli har yili 3 millionga yaqin inson hayotdan ko'z yummoxda.
- Dunyoda yangidan OIV yuqtirganlarning 50%ga yaqini yoshlardir.
- Har yili 8,8 million kishida sil kasalligi aniqlanadi. Jahonda sil tufayli har kuni 5500 kishi vafot etadi, bu esa bir yilda milliondan ziyodni tashkil etadi. Bunday holatning 80% rivojlanayotgan mamlakatlarga to'g'ri keladi.
- Bezgak kasali bilan og'rish holatlari har yili 500 milliongacha yetadi. Shundan bir milliondan ortig'i o'llim bilan yakun topmoqda. 5 yoshgacha bo'lgan bolalar o'limining asosiy sababi bo'lgan bu xastalikning 90%ga yaqini tropik Afrikaga to'g'ri keladi.
- **BMTning OITSga qarshi kurash Dasturi** (UNAIDS) BMT tizimidagi hamma tashkilotlarning kuchini global va milliy miqyosda OIV/OITSga qarshi kurashga birlashtirmoqda.

Bu maqsadga erishish uchun 2015-yilga borib, OIV/OITS, bezgak va boshqa yuqumli kasalliklar tarqalishini to'liq to'xtatish kerak.

OIV/OITS, SIL KASALLIGI VA BEZGAKKA QARSHI KURASH

Buning ma'nosi nima?

O'zbekistonda OIV/OITSning tarqalish tezligini sezilarli tarzda sekinlashtirish va bezgak bilan sil kasalliklariga chalinish darajasini pasaytirish uchun barcha shart-sharoitlarni yaratish lozim.

Nima uchun bu maqsadga erishish zarur?

O'tish davri iqtisodiy qiyinchiliklari aholining kam ta'minlangan guruhlarini xavfli kasalliklar oldida ojiz qilib qo'yemoqda. Garchi hozir O'zbekistonda OIV/OITS bilan kasallanish umumiy holati uncha yuqori bo'lmasa-da, uning tez ortib borish tamoyili bezovta qilmoqda. 2003-yilda kasallik ikki baravar ko'paydi, giyohvandlar va ozodlikdan mahrum etilganlar orasida bu ko'rsatkich yanada yuqoridir. Giyohvandlar hissasiga OITSni yangidan yuqtirish hollarining 64%dan ko'prog'i to'g'ri keladi, sil kasalligiga chalinish holatlari so'nggi o'n yil davomida O'zbekistonda deyarli ikki baravar o'sdi.

Bilasanmi...

- OIV yuqtirgan yoshlarning ko'pchiligi o'zları bu virusni tashuvchi ekanliklarini bilmaydilar ham.
- O'zbekistonda OIV yuqtirgan barcha erkaklarning 16%ni 15 yoshdan 24 yoshgacha bo'lgan yigitlar tashkil etadi.
- Tibbiyat muassasalarida zaif guruhlarda zararni kamaytirish uchun ishonch punktlari tashkil qilinib, faoliyat ko'rsatmoqda (igna almashtirish, ijtimoiy va huquqiy maslahatlar, tibbiy yordam).
- Yoshlar OIV/OITS kasalliklari oldida ojiz. Bu muammoning qanchalik jiddiyligini tasavvur ham qila olmasliklari bois ko'pchilik bu kasallik ularga yuqmaydi deb o'yaydi.
- 1998-yildan boshlab O'zbekistonda silga qarshi kurash uchun kasallikni aniqlash, oldini olish va davolashning 5 qismini qamrab olgan kompleks dastur (**DOTS strategiyasi**) dan foydalanimoqda. 2001-yildan Respublika DOTS markazi muvaffaqiyatlari faoliyat ko'rsatmoqda. 2005-yildan esa respublika aholisining 100% DOTS yordamida davolanish imkoniyatiga egadir.

1. OIV/OITS har kuni va har yili qancha inson hayotiga zomin bo'limoqda?
2. Dunyoda har kuni sil kasalligidan qancha odam vafot etmoqda?
3. OIV/OITS, sil hamda bezgakka qarshi kurash va profilaktikasi bo'yicha hukumat hujjalari haqida gapirib ber?

Bizning maqsad sari yo'naltirilgan harakatlarimiz

O'zbekiston hukumati va xalqaro tashkilotlar "OIV/OITS epidemiyasi tarqalishiga qarshi kurash strategik dasturi" doirasida birlashib, aholini OIV/OITS va uning yoshlar o'rjasida, ayniqsa, **nisbatan zaif guruhlardan** tarqalishini bartaraf etish muammolaridan xabardor qilmoqda. Bundan tashqari ushbu dastur tibbiy xizmat sifatini oshirishga ko'maklashmoqda.

2004-yilda O'zbekiston OITS, sil va bezgakka qarshi kurash global fondidan 24,5 million AQSh dollari miqdorida grant oldi. Hukumat, shuningdek "O'zbekistonda (2004-2008-y.y) sil kasali profilaktikasi va unga chalinishni kamaytirish strategik dasturi", "Bezgakni profilaktika qilish va butunlay yo'qotish bo'yicha strategik dastur"larni qabul qildi, Sog'liqni saqlash vazirligi ularning ijrosi uchun Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti va boshqa xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik qilmoqda.

2015-yilga borib OIV/OITS, sil va bezgakning tarqalishini to'xtata olsak va bu kasalliklarga chalinish holatlarini qisqartirish tamoyiliga asos solsak, bu maqsadga erishamiz.

Topshiriqni bajar

1. Jahonda OIV/OITS bo'yicha eng katta sayt <http://www.aegis.com> ga kir, bu saytdagi foydali axborotlarni do'stlaring bilan muhokama qil.
2. Sizning shahringizda OIV/OITS masalalari bo'yicha ishonch telefoni bor yoki yo'qligini aniqla.

EKOLOGIK BARQARORLIKNI TA'MINLASH

Buning ma'nosi nima?

Odamlar atrof-muhit haqida g'amxo'rlik qilishlari hamda uni asrab-avaylashlari lozim. Bu – qayta tiklanmaydigan **zaxiralardan**, jumladan yoqilg'i va mineralarning qazib olinadigan turlaridan tejamkorlik bilan foydalanish, shuningdek, iste'mol darajasiga qarab yangilash mumkin bo'lgan oziq-ovqat mahsulotlari, dov-daraxt, toza suv va havoni tiklab borish demakdir. Bundan tashqari bu biz chiqindilarga, ular atrof-muhitni iflosantirmaydigan, nafaqat biz, balki kelgusi avlodlar uchun ham hayotiy muhim bo'lgan zaxiralarga ziyon qilmaydigan tarzda munosabatda bo'lismiz darkorligini ham bildiradi. Shunday qilib, insoniyatning faoliyatigina sayyoramizda ekologik barqarorlikni ta'minlash imkonini beradi.

Nima uchun bu maqsadga erishish zarur?

Kishilar keyingi 200 yil davomida atrof-muhitni ilgari hech ko'rilmagan darajada iflosnalantirib yubordilar. Fabrika-zavodlar, avtomobillar, hayotimizni sezilarli darajada osonlashtiruvchi va qulaylik yaratuvchi boshqa mashina va mexanizmlar ayni paytda atrof-muhitni iflosantirmoqda. Muhitni iflosantiruvchi yana bir manba – bu insonning kundalik hayotiy faoliyati natijasida paydo bo'ladigan juda katta miqdordagi chiqindilardir. Yer yuzidagi 6 milliard aholi har kuni oziq-ovqat, kiyim-kechak, qog'oz va boshqa narsalardan foydalanar ekan, qancha chiqindi yuzaga kelishini tasavvur qiling-a! Ular yerga ishlov beradilar, yoqilg'i qazib oladilar, yonlarida o'sib turgan dov-daraxt, suv havzalari va daryolarning ichimlik suvidan foydalanadilar. Agar oqibatini o'ylamay daraxtlarni kesib tashlayverilsa, suvdan nooqilona foydalanilsa yoki chiqindi bilan ifoslantirilaversa, inson hayoti xavf ostida qoladi.

Raqamlar va faktlar

- 1,1 milliard odam ichimlik suvidan yetarli miqdorda bahramand emas.
- 2,4 milliard kishi **zaruriy sanitariya sharoitiga** ega emas.
- 3,4 million odam, asosan qashshoq kishilar va bolalar ichish uchun yaroqsiz suvni iste'mol qilish yoki toza ichimlik suvi yetishmasligi tufayli halok bo'limoqda.
- Har yili havoning ifloslanishi natijasida 1,6 million kishi hayotdan ko'z yummoqda.
- Yer yuzida har minutda 20 ta futbol maydoniga teng yashil maydonchalar qirqib tashlanmoqda.
- Dunyoda har kuni 6 million tonnaga yaqin maishiy chiqindi chiqadi.

Bu maqsadga erishish uchun: a) ayrim mamlakatlar strategiyasi va dasturlariga **barqaror rivojlanish tamoyillarini kiritish va tabiiy zaxiralardan mahrum bo'lish jarayoniga barham berish;** b) 2015-yilga borib toza ichimlik suvidan doimiy bahramand bo'lish imkoniyati bo'lmagan kishilar miqdorini ikki baravar kamaytirish; c) 2020-yilga borib xarobalarda yashovchi kamida 100 million kishining hayotini jiddiy yaxshilashni ta'minlash zarur.

EKOLOGIK BARQARORLIKNI TA'MINLASH

Buning ma'nosi nima?

Bizning respublikamiz uchun bu muammo, eng avvalo, sovet davrida o'nlab yillar davomida (ayniqsa, jadal sug'oriladigan paxtakor tumanlarda) suv zaxiralari zaharli kimyoviy moddalar, o'g'itlardan nooqilona foydalanylighi oqibatlari bilan bog'liq. Bu hol Orol dengizining qurishiga sabab bo'lgan va hozirgacha atrof-muhit hamda kishilar sog'lig'iga katta zarar yetkazmoqda.

Nima uchun bu maqsadga erishish zarur?

O'zbekiston dengizga chiqish imkoniga ega emas, hududining 80%ni cho' I va yarim cho'llar tashkil qiladi. Toza suv bilan ta'minlashda ma'lum bir muvaffaqiyatlarga erishilgan bo'lsada, toza suv manbalariga ega shahar va qishloq aholisi hissasini oshirish uchun hali ko'p ish qilish darkor. Ichimlik suvi va sanitariya sharoitlaridan bahramandlik aholi kundalik hayoti sifatiga bevosita taalluqli bo'lib, qashshoqlikka qarshi kurashda qo'shimcha iqtisodiy salohiyat yaratadi va barcha uchun MRMga erishishda ko'maklashadi.

Bilasanmi...

- O'zbekistonda har yili 30 million kubometr chiqindi tashlanadi.
- Tashlab yuborilgan qog'oz chiqindisi 2 yilda, konserva bankasi 70 yildan kam bo'Imagan vaqtida chiriydi. Polietilin paket, yerda uni yemiruvchi bakteriyalar yo'qligi sababli, bir necha asr yotadi. Banka va shisha idish parchasi hatto ming yildan so'ng ham mina kabi "ishga tushishi mumkin".

1. Tabiiy zaxiralar nima?
2. Siz o'zingiz yashayotgan muhitni yaxshilash uchun qanday oson va muhim uch narsani qabul qilishingiz mumkin?
3. Siz atrof-muhitning yomonlashuviga misollar keltira olasizmi?
4. Qanday muhit inson sog'lig'iga ta'sir qiladi?

Bizning maqsad sari yo'naltirilgan harakatlarimiz

O'zbekistonda atrof-muhitni himoya qilish uchun ko'p ish qilinmoqda. O'zbekiston Respublikasida Atrof-muhitni himoya qilish bo'yicha 1999-2005-yillarga mo'ljallangan tadbirlar dasturi va bu Dasturni 2006-2010-yillarda amalgalashish tadbirlari ishlab chiqildi. Dasturning asosiy maqsadi atrof-muhitni himoya qilish strategiyasini va tegishli davlat dasturlarini ishlab chiqishdan iborat. Fuqarolarning toza va xavfsiz atrof-muhitga ega bo'lish huquqini ta'minlash bo'yicha muhim qadamlar qo'yildi.

Respublika iqlimning o'zgarishi, biologik rang-baranglik, atrof-muhitni himoya qilish va yerlarning yomonlashuvi muammolari bilan bog'liq juda ko'p xalqaro ekologik loyihalarda ishtirok etmoqda.

2015-yilga borib:

- **barqaror rivojlanish tamoyillarini davlat siyosati va dasturiga kiritsak tabiiy zaxiralar isrofgarchiligini kamaytirsak;**
- **shahar va qishloq aholisining toza suv va sanitariya sharoitidan bahramand bo'lishi hissasini oshirsak, bu maqsadga albatta erishamiz.**

Topshiriqni bajar

1. Uncha murakkab bo'Imagan tajriba o'tkaz: bir litrli bankani olib, uncha mahkam berkitilmagan, suv tomchilayotgan jo'mrakning tagiga qo'y. Banka to'lgunga qadar o'tgan vaqtini qayd qil. So'ng kun davomida mahkam berkitilmagan krandan necha litr suv oqib tushishini hisobla. Tajribang haqida do'stlaringga so'zlab ber.
2. Sinfdoshlaring bilan maktabingizda qancha suv jo'mraklar borligini hisoblab chiq. Ularning barchasi yaxshi ishlayotganini tekshiring. Agar buzuq jo'mrakni topsangiz, bu haqda maktab ma'muriyatiga xabar beringiz.
3. Boshlang'ich sinf o'quvchilariga ichimlik suvgaga tejamkorona munosabatda bo'lishning ahamiyati haqida so'zlab bering va bu muammoga doir plakatlar tanlovini tashkil qiling.

RIVOJLANISH MAQSADIDA GLOBAL HAMKORLIKNI SHAKLLANTIRISH

Buning ma'nosi nima?

Avval aytib o'tilgan yetti maqsadning mohiyati kishilarning o'z turmush darajasini yaxshilashiga qaratilgandi. Sakkizinch maqsad – global hamkorlikni shakllantirish maqsadi – yetti maqsadga erishish yo'lida birlashish va hammaning birgalikda harakat qilishi zarurligini bildiradi. Hamma deganda barcha xalqaro tashkilotlar, boy va qashshoq mamlakatlar hukumatlari, alohida jamoalar hamda oilalar nazarda tutiladi. Shunday qilib, MRMning sakkizinch maqsadi rivojlanayotgan mamlakatlar ming yillikda rivojlanishning dastlabki yetti maqsadiga erishishi uchun **donor-mamlakatlar** ularni qo'llab-quvvatlash borasiga qanday faoliyat ko'rsatishi zarurligini aniqlab berishdan iborat.

Nima uchun bu maqsadga erishish zarur?

Ko'pgina qashshoq mamlakatlar uchun Mingyllik Rivojlanish Maqsadlariga erishish og'ir vazifa. Ayni paytda dunyoda ularga yordam berishni istaydigan va yordam bera oladigan nisbatan boy mamlakatlar va tashkilotlar juda ko'p. Shunday qilib, bir tomondan, juda ko'p ishlar qilish darkor, ikkinchi tomondan esa yordam beruvchilar bor, demak, eng muhimi – kuchlarni birlashtirish zarur. Mamlakatlar hukumatlari o'z xalqlari va ularning ehtiyojlарини juda yaxshi bilishadi. Shunday ekan, ular donor-mamlakatlar va xalqaro tashkilotlar bilan kuchlarini birlashtirib, zarur bo'lganda yordam olish mumkinligini ham bilib oladilar.

Raqamlar va faktlar

- 2005-yil yanvarda BMTning Mingyllik loyihasida 2006-yilda MRMning barcha maqsadlariga erishish uchun Rivojlanish maqsadida rasmiy yordam (RRY) berishga 135 milliard AQSh dollari talab qilinishi aniqlandi, 2015-yilga borib bu raqam 195 milliard AQSh dollariga teng bo'ladi.
- 1970-yilda dunyoning eng boy 22 ta mamlakati o'z mamlakatlari milliy daromadlarining 0,7%ni qashshoq mamlakatlarga ajratish haqida va'da bergen edilar. Mana 35 yil o'tibdiki, ulardan faqat 5 tasi o'z va'dalariga vafo qilib kelishmoqda.
- Har bir bola boshlang'ich ma'lumot olishi uchun har yili 10 mlrd. AQSh dollari zarur. Bu AQSh muzqaymoq uchun sarflayotgan mablag'dan kam.
- Rivojlanish maqsadida rasmiy yordamning jami 72%ni **zaymlar**, 28%ni **texnik yordam** doirasidagi **grantlar** tashkil qiladi.
- Rivojlanayotgan mamlakatlar tashqi qarzlarni uzish uchun sarflayotgan pul hisobiga 1,3 milliardga yaqin kishini ichimlik suv bilan ta'minlash mumkin.

1. MRMga erishishning bahosi qancha ?
2. MRMga erishish yo'lida qanday iqtisodiy qiyinchiliklar bor ?
3. Tashqi yordamdan foydalanishning yanada faolroq yo'li qanday ?
4. Bizning mamlakatimizda MRMning 8-maqсадига erishish uchun nima qilinmoqda ?

O'ZBEKISTON VA RIVOJLANISH MAQSADIDA GLOBAL HAMKORLIK

Buning ma'nosi nima?

O'zbekistonda kishilar biron-bir ishni bajarish uchun kuch-g'ayratlarini, o'z harakatlarini birlashtirish odasi bor. Bu ajoyib qadimiy odatni **xashar** deb ataydilar. Har qanday ishni, ayniqsa, Mingyillik Rivojlanish Maqsadlari singari murakkab ishni ko'pchilik kuchi bilan hal etish oson. Shuning uchun global hamkorlikni MRMga erishishda jahon miqyosidagi xashar deb atash mumkin.

Nima uchun bu maqsadga erishish zarur?

O'zbekiston Mingyillik Rivojlanish Maqsadlariga erishishda hamkorlik va hamdo'stlikning ahamiyatini tushunadi. Mamlakatimiz xalqaro, mintaqaviy va milliy miqyosda hamkorlik munosabatini yo'lga qo'yib kelmoqda. Bu borada xalqaro bozorga chiqish va savdo bilan sarmoyadorlikni rivojlanтирishga imkon beradigan mintaqaviy hamkorlik eng muhim vazifalardan hisoblanadi. Savdoni rag'batlantirish, suv va energetika zaxiralaridan birgalikda foydalanish, atrof-muhitni himoya qilish va g'oyalalar hamda tajribalarni erkin almashish O'zbekistonda barqaror rivojlanishni ta'minlash imkonini beradi.

Bilasanmi...

- Xalqaro tashkilotlar barcha Markaziy Osiyo mamlakatlari hukumatlari bilan hamkorlikda Orol dengizi havzasini tiklash dasturini amalga oshirmoqda.
- **BMTRD** O'zbekiston hukumatining Afg'onistonni mintaqaviy hamkorlik mexanizmlariga qo'shish yo'lidagi harakatlarini qo'llab-quvvatlaydi.
- O'zbekiston davlat muassasalari **BMT** tizimidagi agentliklar bilan hamkorlikda axborot va kommunikatsiya texnologiyalarini joriy qilish ishlарini amalga oshirmoqda, Internetga kirish imkoniyatlarini kengaytirmoqda va tashqi

Topshiriqni bajar

Respublika gazeta va jurnallarini ko'zdan kechir va O'zbekistonda global hamkorlikka oid misollar top.

Bizning maqsad sari yo'naltirilgan harakatlarimiz

BMT tizimidagi barcha tashkilotlar MRMni hayotga joriy etish bilan bog'liq barcha sohalarda aloqalar va tajriba almashishni yo'lga qo'yish orqali global hamkorlikka yordam ko'rsatadi.

O'zbekiston hukumati **Shanxay hamkorlik tashkiloti**, (Markaziy Osiyo hamkorligi), **Yevropa va Osiyo iqtisodiy hamjamiyati**, **BMT** va boshqa ko'plab xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda xavfsizlik masalalari, shu jumladan narkotik moddalarning noqonuniy aylanishi, odamlar savdosi va terrorizmga qarshi kurash, shuningdek, yagona iqtisodiy va axborot makonini yaratish masalalari bo'yicha mintaqaviy hamkorlikni rivojlanтирish vazifalarini hal qilmoqda.

O'zbekiston hukumati qonunchilikni takomillashtirish, yangi muassasalarni shakllantirish va nisbatan ochiq jamiyat hamda **bozor iqtisodiyotiga** bosqichma-bosqich o'tish bilan bir vaqtida iqtisodiy siyosatning yanada samarali metodlarini joriy etish, iqtisodiy va moliyaviy islohotlar o'tkazish bo'yicha katta majburiyatlarni zimmasiga oldi.

2015-yilga borib:

- **mintaqadagi qo'shni mamlakatlar va boshqa davlatlar bilan hamkorlikni ta'minlay olsak hamda mintaqada tinchlik va barqarorlikni mustahkamlash bo'yicha kuch-g'ayratimizni birlashtirsak;**
- **tashqi savdoni rivojlanтирib, transport infra-tuzilmasini taraqqiy ettirsak;**
- **yetarlicha miqdordagi bevosita chet el sarmoyalarini jalb etsak;**
- **suv va energetika zaxiralaridan oqilona foydalanishni o'rgansak, bu maqsadga erishamiz.**

Qadrdon do'stim!

Ushbu kitobni o'qib chiqishga vaqt topganing uchun rahmat. Usenga hozirgi dunyoning asosiy muammolari bilan tanishib chiqishingda yordam beradi, deb umid qilamiz.

Ehtimol senda: "Men va mening tengdoshlarim bu muhim muammolarni hal etishda kattalarga qanday yordam berishimiz mumkin?", – degan savol paydo bo'lgandir.

Birlashgan Millatlar Tashkiloti yoshlarga quyidagi maslahatlarni beradi:

Avvalo vaziyatni o'rganishdan boshlang va atrofingizga nazar tashlang. Hayoti siznikidan farq qiladigan kishilar bilan tanishing. Ular bilan o'zaro aloqa o'rnatning. Biz faqat shu yo'l bilangina boshqalarni baholay olamiz...

Har bir jamiyat umumiy qadriyatlarga muhtoj bo'ladi. Jahan hamjamiyati uchun bu – kishining huquqlarini hurmat qilishdir. Bizning dinlarimiz, tillarimiz, terimizning rangi turlichcha bo'lishi mumkin, amma biz barchamiz bir oilaning farzandlarimiz, oilaning bir qismi uchun yaxshi bo'lsa, hamma uchun yaxshi bo'ladi. Shuning uchun biz o'zimizda bor imkoniyatlar boshqalarda ham bo'lishi uchun yordam berishni istaymiz.

Agar boshqalar bilan aloqa o'rnatgan bo'lsangiz, o'zaro muloqotga kirishib va bir-biringizni tinglab, munosabatlaringiz samimi bo'lishiga harakat qiling. Siz nimadir to'g'ri emasligini ko'rsangiz, bu muammo qanchalik muhim ekanligidan qat'l nazar, o'zingizdan: "Yana kim buni o'zgartirishni istaydi? Qanday qilib biz birgalikda ishlay olamiz?" – deb so'rang.

Sizga maslakdosh bo'lgan boshqa kishilar bilan birga harakat qiling. Qat'iyatli bo'ling va nimadir qila olishga qodirligingizga ishoning. Hatto katta bo'lmagan qadam ham muhim ahamiyatga ega bo'lishi mumkin. Agar hozirgacha nimadir qilinmagan bo'lsa, bu uni bajarish imkon yo'q degani emas. Bu faqat siz shu ishni bajarayotgan birinchi kishi ekanligingizni bildiradi.

Sening tengdoshlaring nima qilishmoqda?

Qashshoq bo'limgan, barcha bolalar matabga qatnaydigan, ayollar esa erkaklar bilan teng huquqqa ega bo'lgan hayotni tasavvur qilib ko'r. Yana rivojlangan va boy mamlakatda yashayotgan yoshlardan har biri rivojlanayotgan mamlakatlardagi o'z tengdoshlari bilan munosabat o'rnatish va ularga yordam berish imkoniyatiga ega bo'lsa, hayot qanchalik o'zgarishi mumkinligini ham tasavvur qilib ko'r. Ko'plab xalqaro tashkilotlar yoshlarni rivojlanish muammolarini hal qilishga jalb etishga harakat qilmoqda. Sen yoki sening do'stlaring tomonidan o'tkaziladigan tadbirlar rivojlanish yo'lidagi kichik qadamlar bo'lsin. Zero har qanday buyuk ishlar ilk qadamdan boshlanadi!

Sen va do'stlaring o'zingiz o'qib turgan matab, yashab turgan mahalla uchun juda ko'p ishlar qilishingiz mumkin. Mana, tengdoshlaring mahalliy miyosda qanday ishlar qilishayotgani haqida bir necha misol.

O'zbekiston

Mingyllik Rivojlanish Maqsadlariga bag'ishlangan tadbirlarda qatnashgan talabalar va o'quvchilar do'stlari va tengdoshlariha hamda boshqa talabalarga bu maqsadlarning ahamiyati haqida gapirib berib, o'zlar yoshlar loyihibarida qatnashish uchun birlashdilar.

Toshkent shahridagi 222-maktabda tabiatni sevadigan va uni faol himoya qiladigan ajoyib bolalarni birlashtirgan Yosh ekologlar klubi tashkil etilgan. Ular ekologik muammolarga bag'ishlangan har xil tadbirlarda, plakatlar, bolalar insholari tanlovlari, qo'shiqlar festivalida ishtirok etadilar. Ushbu matab o'quvchilari o'z o'qituvchilari bilan 10 000 dan ziyod daraxt ko'chatlarini o'tqazdilar. Xalqaro "EKOSAN" tashkilotining "Suv – hayot manbai" tanlovida g'olib chiqqan uch bola mashhur Issiqko'liga yo'llanma bilan taqdirlandi.

Toshkentdagi 51-o'rta matab o'quvchisi Malika Yusupova atigi 13 yoshda. Shunga qaramay u yuqori sinf o'quvchilari bilan "OITSsiz kelajak" loyihasida ishtirok etmoqda.

Gambiya

Essaudagi boshlang'ich maktabda eski batareyalarni yig'adigan va xavfsiz joyga taxlaydigan 13-14 yoshli bolalar guruhi bor. "Biz odamlar foydalilanigan batareyalarni duch kelgan joylarga tashlab ketayotganliklarini ko'ramiz. Ko'pchilik bu batareyalarning sog'liq uchun qanchalik xavfli ekanligini bilmaydi. Biz bu loyihaga shahrimizdagi boshqa matab o'quvchilarini ham jalb etib, uni kengaytiramiz", – deb hikoya qiladi loyiha ishtrokhchilaridan biri.

Shotlandiya

19 yoshli shotland qizi Emi Sondres Internetda yoshlar uchun global muammolar bo'yicha sayt ishlab chiqmoqda. "Bu butun dunyodagi odamlar o'z g'oyalari bilan o'rtoqlashadigan va qandaydir tadbirlar belgilashiga imkon beradigan sayt bo'ladi", – deydi Emi.

Keniya

Keniyadagi 16 yoshdan kichiklar qatnashadigan "Matxara" tashkilotining ko'ngillilari. Ular mahalliy aholi o'rtasida kichik guruhlarda muloqatlar olib borish orqali OIVning oldini olish ishlari bilan shug'ullanmoqdalar.

Kanada

13 yoshli faol Kreyg Kilburger tomonidan tuzilgan "Bolalarni ozod qiling" tashkiloti Janubiy Osiyoda matab qurilishi uchun mablag' to'pladi.

Gid qizlar va skaut qizlar xalqaro tashkiloti OITS bo'yicha ta'lim dasturini ishlab chiqdi. Tashkilot a'zolari profilaktik ma'lumotlar tarqatish bilan shug'ullanadilar va OITS-infeksiyasini yuqtirganlarni parvarish qilishda yordam beradilar. Ularga maxsus qizil lentali nishonlar beriladi.

Sen nima qila olishing mumkin?

Glossariy-lug'at

Anemiya (kamqonlik) – qonda gemoglobin miqdorining kamayib ketishi tufayli paydo bo'ladijan kasallik. Qon oq va qizil qon tanachalaridan iborat. Ular leykotsit va eritrotsitlar deb ataladi. Eritrotsitlar o'sish paytida juda muhim bo'lgan kislordoni to'qimalarga yetkazib beradi. O'sish jarayonida, jumladan, o'smirlik va homiladorlik paytida, odam organizmida bo'lgan temir moddalarini kamlik qiladi. Temir eritrotsitlar uchun qurilish materiali hisoblanadi, uni qo'shimcha ravishda qabul qilish zarur.

Asosiy ehtiyojlar – oziq-ovqat mahsulotlari, ularning quvvati, turar joy, kiyim, tibbiyot xizmati va ta'lif insonning asosiy ehtiyojlari hisoblanadi.

Barqaror rivojlanish – bu kelajak avlodning ehtiyojlari qondirilishiga xavf solmaydigan hozirgi zamon manfaatlari yo'llidagi rivojlanish.

Bezgak – tuxum qo'yish uchun inson qonini so'radian juda xavfli parazitar kasallik, kishildardan kishilarga urg'ochi chivinlarning chaqishi orqali o'tadi.

Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) – davlatlarning tinchlikni saqlash va mustahkamlash, davlatlar o'tasida hamkorlikni rivojlantirish maqsadlarida 1945-yilda tashkil etilgan xalqaro tashkiloti.

BMTning Rivojlanish Dasturi – BMTning rivojlanish sohasidagi global tarmog'i. Mamlakatlarni yaxshi hayot qurilishiga ko'maklashishga yo'naltirilgan tajriba va zaxiralarni bilim manbalariga jalb etish orqali ijtimoiy hayotni o'zgartirish uchun kurashdi. 166ta mamlakatda ish olib borib, rivojlanish sohasida o'z global va milliy muammolar yechimini izlashda ular bilan hamkorlik qiladi.

Bola huquqlari to'g'risida Konvensiya – 1989-yil 20-noyabrda BMT Bosh Assambleysida qabul qilingan.

Bolalar o'limi koeffitsiyenti – tug'ilish bilan 5 yoshgacha bo'lgan davrdagi ehtimol tutilgan o'lim ko'satkichi. 5 yoshgacha bo'lgan bolalar orasida tirik tug'ilgan 1000 nafar bolaga to'g'ri keladigan o'lim holatini aks ettiradi.

Bozor iqtisodiyoti – bozorda erkin xususiy ishlab chiqaruvchi va erkin yakka tartibdag'i iste'molchilarining o'zaro munosabati asosida tashkil topgan iqtisodiy tashkilot shakli.

Donor-mamlakat – o'zida bor moliyaviy, moddiy yoki boshqa vositalarni boshqa bir davlatga rivojlanish uchun beradigan mamlakat.

DOTS strategiyasi – Jalon Sog'liqni Saqlash Tashkiloti tomonidan tavsija qilingan silga qarshi davolanishda eng samarali kurs.

Ekologik oqibat – insonning ishlab chiqarish – iqtisodiy faoliyatining atrof-muhitga ta'siri oqibatlarini.

Emlash – muayyan infeksiyalarga nisbatan sun'iy immunitetni paydo qilish uchun vaksina va sivorotkalarni kiritish.

YevrOsIH – Yevropa va Osiyo Iqtisodiy Hamkorligi xalqaro iqtisodiy tashkiloti. Tashkilotga kiruvchi Belorussiya, Qozoqiston, Qirg'iziston, Rossiya, Tojikiston va O'zbekiston mamlakatlariaro umumiyyat tashqi boj chegaralarini tuzish uchun tashkil topgan. YevrOsIH

birlashgan tashqi iqtisodiy siyosat, tariflar, narx-navolar va birlashgan bozorning boshqa tarkibiy qismalarini ishlab chiqish bilan shug'ullanadi. 2000-yil 10-oktabrda tashkil topgan.

Gender (gender masalalari) – "gender" tushunchasi bevosita ayollarga tegishli emas. U erkaklar va ayollar o'tasidagi ijtimoiy sohadagi o'zaro munosabatlarni tavsiflaydi. Bu tushuncha erkaklar va ayollarning jamiyatdagi ijtimoiy rollarini belgilaydi. Gender tadqiqotlar madaniy, ijtimoiy va iqtisodiy tafovut erkaklar va ayollarning oиласиди, ishdagi va, umuman, jamiyatdagi roliga ta'sir etishini ko'rsatadi.

Gender tengsizligi – jinsiy farqqa ko'ra erkak va ayollarga teng bo'lmagan imkoniyatlarining berilishi.

Grant – muayyan loyihani bajarish uchun tanlov asosida yuridik yoki jismoniy shaxs tomonidan olingan mablag.

Maqbul turmush darjası – quyidagi asosiy narsalar: ovqat, ichimlik suv, ish, turar joy, ta'lif, sog'liqni saqlash, xavfsizlik singarilarga ega bo'lish.

Jahon Banki – kapitali shu tashkilotning 184 ta a'zo mamlakatiga tegishli bo'lgan xalqaro moliyaviy tashkilot. Jahon bankingning vazifasi – butun dunyoda qashshoqlikka qarshi kurashdir.

Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi – bu ta'limumning 1997-yilda qabul qilingan yangi modeli bo'lib, belgilangan vazifalar miqyosiga ko'ra MDH mavlakatlari orasida tengi yo'q. Uzluksiz ta'limumning barcha turlarini bosqichma-bosqich isloh qilish va kadrlarning yangi avlodini tayyorlash uning muhim jihatini tashkil etadi.

Kamsitish – gender masalalari ma'nosida "kamsitish", insonlarni jinsiy tafovut negizida tahqirlash yoki ularga humatsiz munosabatni nazarda tutadi.

Mablag' ajratish – davlat budjeti va boshqa manbalardan ma'lum bir ehtiyojlar, maqsadlar yoki ma'lum bir tashkilotlar, shaxslarga ajratilgan pul mablag'i. Masalan, muktablar qurilishiga davlat budjeti tomonidan mablag' ajratilishi.

Mikromoliyalashtirish – yakka tartibdag'i tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanayotganlarni qamrab olgan holda aholining kam ta'minlangan qatlamlariga moliyaviy xizmat ko'rsatish.

Mingyillik Deklaratsiyasi – 2000-yilda Mingyillik Sammitida qabul qilingan hujjat. Bu hujjat 191 mamlakatlar tomonidan imzolangan bo'lib, xalqaro hamjamiyatning XXI asrda harakati rejasiga umumiyyat tasavvur hamda roziligini ifodalaydi. U rivojlanishning 8ta muhim maqsadini o'z ichiga oladi.

Mingyillik Sammiti – (Summit ing. tilidan – yuqori darajadagi konferensiya) jahon tarixidagi mutlaqo kechiktirib bo'lmash global muammo: dunyoni qanday qilib yaxshilash mumkinligini muhokama qilish uchun 189 mamlakat rahbarlari yig'ilgan eng muhim voqeя. 2000-yilda bo'lib o'tgan.

Qulay sanitariya sharoitlari – mavjud gigiyena va sanitariya imkoniyatlariga ega bo'lish.

Neonatal davri – yangi tug'ilganlik davri, ya'ni chaqaloq tug'ilganidan keyin 1 yilgacha bo'lgan davr.

Nisbatan zaif guruh – noto'g'ri xulq – atvori yoki o'ziga xos kasallik mavjudligi tufayli kasallik yuqtirish ehtimoliga ega bo'lgan ma'lum bir kishilar guruh.

Onalar o'limi – ayollarning homiladorlik vaqtida yoki homiladorlik tugagach, 42 kun davomida, homiladorlik bilan bog'liq har qanday sababga ko'ra vafot etishi.

Osiyo Rivojlanish Banki (ORB) – Osiyo va Tinch okean orollaridagi rivojlanayotgan a'zo mamlakatlarga iqtisodiy hamda ijtimoiy rivojlanish uchun ko'maklashuvchi davlatlararo mintaqaviy bank. 1965-yilda tashkil topgan. Kapitali ushbu tashkilotning 56 a'zo mamlakatiga tegishli.

OITS (Orttirilgan immunitet tanqisligi sindromi) – insonda immunal tanqislik virusi keltirib chiqqan yuqumli kasallikning keyingi bosqichi.

OIV (Odam immunotanqislik virusi) – immunal tizim, ya'ni inson organizmining kasallikka qarshi tabiiy kurashini yo'qtadigan virus. Bu virus immunal tizimni yemirib, inson organizmi kasallik qo'zg'atuvchi mikroorganizmlardan himoya qilish qobiliyatini yo'qtgani sababli boshqa yuqumli kasalliklarning rivojlanishiga imkon yaratadi.

Oziqa ratsioni – inson organizmining ehtiyojlarini hisobga olgan holda muayyan tarkibdagi ovqatlarning sutkalik miqdori.

Rasmiy iqtisodiyot – rasmiy qabul qilingan qoidalar va qonunlarga ko'ra amalga oshirilayotgan iqtisodiy faoliyat (norasmiy yoki salbiy iqtisodiyotdan fargli ravishda).

Rivojlanayotgan mamlakatlar – mustamlakachilik qaramog'idan ozod bo'lgan va mustaqil rivojlanish yo'lliga kirgan mamlakatlar. Odatta bu mamlakatlar past yoki o'rta daromadga ega bo'lib, aholisi rivojlangan mamlakatlar aholisiga nisbatan mahsulotlar va xizmatlarning kam miqdoriga ega bo'ladi. Hozirgi kunda jahonda umumiy 4,9 milliarddan ziyod aholisi bo'lgan 125 ta rivojlanayotgan mamlakat bor. MDH davlatlari o'tish davri iqtisodiyoti bilan rivojlanayotgan davlatlar qatoriga kiradi.

RRY – (Rivojlanish maqsadidagi Rasmiy Yordam) – rivojlangan mamlakatlar tomonidan rivojlanayotgan va qashshoq mamlakatlarga moliyaviy, moddiy va boshqa shaklda ko'rsatiladigan yordam.

Sifatli ovqatlanish – insonga yetarli quvvatni, vitaminlarni, oqsil moddalarni, uglevodlarni, yog'-moyerlarni va mikroelementlarni bera oladigan ovqatlanish. Mutaxassis-larning baholashlaricha, O'zbekistonda har bir kishi uchun zaruriy minimal kaloriya iste'moli 2100 kaloriyanı tashkil etadi.

Sil – insondan insonga asosan havo-nafas yo'li bilan yuqadigan yuqumli kasallik. Infeksiya qo'zg'atuvchi – sil tayoqchalaridir. O'pka sili eng zararli bo'lib, ushbu kasallikning eng ko'p uchraydigan shaklidir.

"Ta'lif to'g'risida" qonun – 1997-yil 28-avgustda O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining IX sessiyasida qabul qilingan. U ta'lif, tarbiya, fuqarolarni kasbya tayyorlashning huquqiy asoslarini belgilab beradi va fuqarolarning ta'lif olishga bo'lgan konstitutsiyaviy huquqlarini ta'minlaydi.

Texnik yordam – ilmiy-texnik bilim va ishlab chiqarish tajribalarini oluvchi mamlakatga ularni imtiyozli yoki beg'araz yetkazib berish.

UNAIDS – BMTning OITSga qarshi kurash bo'yicha birlashgan dasturi. OIV/OITSga qarshi kurashda BMT tizimidagi barcha tashkilotlarning kuch-g'ayratlarini milliy ko'lamda birlashtiradi.

UNESCO – BMTning ixtisoslashtirilgan agentligi – ta'lif, fan va madaniyat sohalarida hamkorlikdagi ishlarni muvofiqlashtiradi va ilhomlantiradi.

UNICEF – BMTning bolalar jamg'armasi. BMT tizimidagi faqat bolalar uchun faoliyat ko'rsatadigan yagona tashkilotdir. UNICEF bolalar hayotini saqlab qolish, himoya qilish va rivojlanishini ta'minlash masalalarini hal qiladi. Jamg'arma bo'limlari jahoning ko'p mamlakatlari va mintaqalarida faoliyat ko'rsatadi.

UNFPA – BMTning aholishunoslik jamg'armasi. Barcha xotin-qizlar, erkaklar va bolalarning sog'lig'i ni saqlash va teng huquqqa ega bo'lishi, rivojlanish masalalari bilan shug'ullanadigan, BMT tizimidagi xalqaro tashkilot.

UNODC – BMTning giyohvand moddalar va jinoyatchilik bo'yicha boshqarmasi – BMTning ixtisoslashtirilgan agentligi bo'yicha narkotiklar ustidan nazorat o'rnatish va jinoyatchilikning oldini olish sohasida xalqaro hamkorlikni mustahkamlash va muvofiq lashtirish uchun tuzilgan.

Xalqaro sog'liqni saqlash tashkiloti (WHO) – BMTning sog'liqni saqlash va aholining sog'lig'i ni himoya qilish muammolarini hal etishda rahbarlik va muvofiqlashtirish ishlarni olib boruvchi ixtisoslashgan muassasasi.

Xavfsiz suvdan bahramandlik – yetarlicha miqdordagi toza ichimlik suvdan bahramand bo'lish imkoniyatining mavjudligi. Suvning xavfsizligi uning tarkibidagi kimyoviy moddalar va biologik materiallariga bog'lik bo'ladi.

Yalpi ichki mahsulot – milliy daromadning eng keng qo'llaniladigan o'lchovining tavsifi – mamlakatda bir yil davomida ishlab chiqarilgan barcha mahsulotlar va xizmatlarning miqdori.

Zaxiralalar – zaxiralarning qazib olinadigan yoqilg'i va minerallarning turli ko'rinishlari kabi tiklanmas, shuningdek, oziq-ovqat mahsulotlari, daraxtlar, toza suv va havo kabi tiklanadigan turlari farqlanadi.

Zaym – belgilangan shartlar asosida qarzga pul berish yoki olish haqidagi shartnomasi.

Shanaxay Hamkorlik Tashkiloti – markaziy platformasi terrorizmga qarshi kurashishga qaratilgan tashkilot. ShHT Rossiya, Xitoy, Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston va O'zbekistonni birlashtirgan.

Quyidagi saytlardan MRM haqida ma'lumot olish mumkin

<http://www.un.uz>

Birlashgan Millatlar Tashkilotining O'zbekistondagi vakolatxonasining ingliz tilidagi sayti. BMT agentliklarining MRMga erishish faoliyatini yoritadi.

<http://www.cyberschoolbus.un.org/russian/index>

"Birlashgan Millatlar Tashkilotining maktab kiberavtobus" – "Umumiylar ma'rifat va ta'lif" loyihasining ingliz va rus tillaridagi dialogli tarkibiy qismi. O'quv materiallariga ega bo'lib, butun jahonda maktablar uchun xalqaro munosabat masalalari bo'yicha tadbirlar haqida axborot beradi.

<http://www.millenniumcampaign.org>

Sayt MRM haqida ingliz tilida hikoya qiladi. MRMni amalga oshirish bo'yicha xalqaro kompaniyalar va ularga erishish uchun davlatlar, nodavlat tashkilotlari, shuningdek, boshqa kishilar guruhlarining mintaqaviy va global miqyosda bajarayotgan ishlari haqida axborot beradi.

<http://ddp-ext.worldbank.org/ext/GMIS/home.do?siteId=2>

Jahon Bankining MRM va har bir maqsad hamda alohida mintaqalar darajasida MRMga erishish bo'yicha Bank faoliyatiga bag'ishlangan ingliz tilidagi sayti.

<http://youthink.worldbank.org>

Jahon Bankining yoshlar va bolalar uchun ingliz tilidagi sayti. Rivojlanish masalalari bo'yicha axborotlarga ega bo'lib, yoshlarni o'z hayotlari bilan o'rtoqlashish va atrof dunyoniy yaxshilash uchun faol harakatga dav'at etadi.

<http://www.nyo.unep.org/action>

BMT Dasturlarining ingliz tilidagi bu sayti bolalar va yoshlar uchun atrof-muhitni o'rganishda ekologik yo'boshchi bo'lib xizmat qilishi mumkin. U global iqtisodiyotni va ekologiya, atrof-muhitni himoya qilishda bolalar, yoshlar, ayollar va boshqa tashkilotlarning roli hamda boshqa ko'pgina faktlar haqida hikoya qiladi.

<http://www.unicef.org>

UNICEFning ingliz, ispan, fransuz, arab tillaridagi sayti.

<http://www.unicef.org/voy/voy.html>

"Yoshlar ovozi" – UNICEFning ingliz, ispan, fransuz va arab tillaridagi sayti. Undan MRM, bolalar huquqlari, ta'lif va OIV/OITS muammolari haqida axborot olish mumkin. Shuningdek, o'z fikringizni bildirishingiz va o'yinlar o'ynashingiz mumkin.

<http://www.unaids.org/en/GetStarted/YoungPeople.asp>

UNAIDS saytining ingliz tilidagi yoshlar sahifasi. BMT tizimidagi barcha tashkilotlarning OIV/OITSga qarshi xalqaro va milliy miqyosda kurashida birqalikda qilinayotgan harakatlarini yoritadi.

<http://www.unesco.org/education>

UNESCOning ta'lif muammolariga bag'ishlangan ingliz va fransuz tillarida ma'lumot olish sayti. Dastlabki, birlamchi va o'rta ma'lumot olish huquqi muammolarni, oliy hamda o'rta kasb-hunar ta'limi, savodxonlik va boshqa ko'pgina masalalari qamrab olgan.

<http://www.crin.org>

CRIN sayti sahifasi – Bola huquqlari bo'yicha ingliz, arab, ispan va fransuz tillaridagi Axborotlar Tarmogi. Unda quyidagi masalalar ko'rib chiqiladi: bola huquqlari himoyasi, qurolli to'qnashuvlar, bolalar mehnati, nogiron bolalar, ta'lif, mehnat, OIV/OITS va boshqalar.

<http://www.unodc.org/youthnet>

BMTning giyohvand moddalar va jinoyatchilik bo'yicha boshqarmasining yoshlar sahifasi. Xalqaro hamjamiyat faoliyatida giyohvand moddalarni iste'mol qilishga bartaraf etishga qaratilgan siyosat va dasturlarni ishlab chiqishga yoshlarni jaib etish maqsadida tuzilgan.

O'quvchining anketasi

Qadrdon do'stim!

Qo'lingdagi kitobning mualliflari sen bu kitobni qiziqish bilan o'qib chiqding hamda dunyoni yaxshilash uchun nima qilinayotgani to'g'risida kerakli axborot olding, deb umid qiladilar.

Sendan kichik anketamizni to'ldirib, quyidagi manzilga jo'natishingni so'raymiz:

Toshkent 700029, Taras Shevchenko ko'chasi 4,
BMTning O'zbekistonligi vakolatxonasi.

e-mail: registry.uz@undp.org

1. Ism-sharifi_____
2. Mintaqa (viloyat, shahar, tuman)_____
3. Maktab, sinf_____
4. MRM haqida oldin bilarmiding?_____
5. MRM haqida batafsil bilishni xohlaysanmi?_____
6. MRM haqida tengdoshlaringga gapirib bera olasanmi?_____
7. Sen hamda do'stlaring muvaffaqiyatga erishish uchun nima qila olasizlar (balki qilayotgandirsizlar):

- 1 MRM_____
- 2 MRM_____
- 3 MRM_____
- 4 MRM_____
- 5 MRM_____
- 6 MRM_____
- 7 MRM_____
- 8 MRM_____

RAHMAT!

O'quvchining anketasi

Qadrdon do'stim!

Qo'lingdagi kitobning mualliflari sen bu kitobni qiziqish bilan o'qib chiqding hamda dunyoni yaxshilash uchun nima qilinayotgani to'g'risida kerakli axborot olding, deb umid qiladilar.

Sendan kichik anketamizni to'ldirib, quyidagi manzilga jo'natishingni so'raymiz:

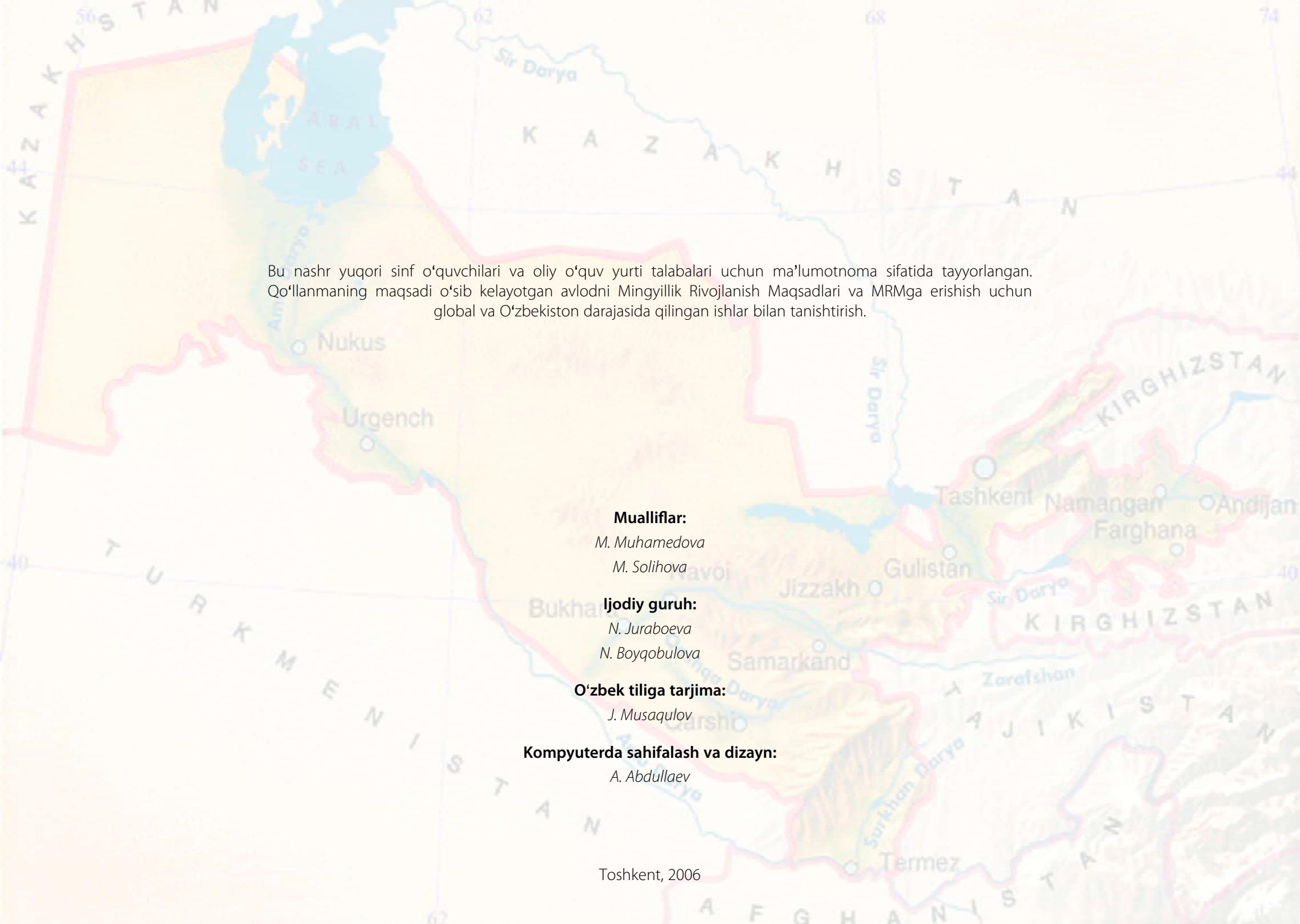
Toshkent 700029, Taras Shevchenko ko'chasi 4,
BMTning O'zbekistonligi vakolatxonasi.

e-mail: registry.uz@undp.org

1. Ism-sharifi_____
2. Mintaqa (viloyat, shahar, tuman)_____
3. Maktab, sinf_____
4. MRM haqida oldin bilarmiding?_____
5. MRM haqida batafsil bilishni xohlaysanmi?_____
6. MRM haqida tengdoshlaringga gapirib bera olasanmi?_____
7. Sen hamda do'stlaring muvaffaqiyatga erishish uchun nima qila olasizlar (balki qilayotgandirsizlar):

- 1 MRM_____
- 2 MRM_____
- 3 MRM_____
- 4 MRM_____
- 5 MRM_____
- 6 MRM_____
- 7 MRM_____
- 8 MRM_____

RAHMAT!

Bu nashr yuqori sinf o'quvchilari va oliy o'quv yurti talabalari uchun ma'lumotnomma sifatida tayyorlangan.
Qo'llanmaning maqsadi o'sib kelayotgan avlodni Mingyillik Rivojlanish Maqsadlari va MRMga erishish uchun
global va O'zbekiston darajasida qilingan ishlar bilan tanishtirish.

Mualliflar:

M. Muhamedova
M. Solihova

Ijodiy guruh:

N. Juraboeva
N. Boyqobulova

O'zbek tiliga tarjima:

J. Musaqulov

Kompyuterda sahifalash va dizayn:

A. Abdullaev

BMTning O'zbekistondagি Vakolatxonasi

Toshkent, 700029, Taras Shevchenko ko'chasi, 4

Telefon: +998 (71) 120-61-67; Faks: +998 (71) 120-34-85

El. pochtasi: registry.uz@undp.org; Internet: www.un.uz